

ЖАРКО БОШЊАКОВИЋ (Нови Сад)

ДРАГАНА РАДОВАНОВИЋ (Београд)

СТЕПЕН ИСПИТАНОСТИ ШУМАДИЈСКО-ВОЈВОЂАНСКОГ ДИЈАЛЕКТА *

У раду се указује на недовољну испитаност народних говора јужно од реке Саве, као и на обим и методе досадашњих проучавања говора шумадијско-војвођанског (Ш-В) дијалекта. Такође, аутори се залажу за што скорије испитивање неистражених области у духу и традицији српске дијалектологије, али и уз примену метода социјалне дијалектологије како би се добила реална слика стања данашњих народних говора који су изложени утицају школе, медија и градских идиома. Картографски су приказане области у којима су завршена испитивања, али су исто тако истакнуте и географске и административне целине са инвентаром села, тј. пунктова које треба истражити.

Кључне речи: српски језик, дијалектологија, шумадијско-војвођански дијалекат, методе испитивања, картографисање.

Увод

1.1. Двадесети век, златни период српске дијалектологије, обележио је знатан број еминентних дијалектолога и мноштво њихових монографских описа, као и посебних прилога из различитих дијалекатских домена. Систематски прегледи досадашњих проучавања српских говора дати су у дијалектологијама Павла Ивића (1956/2001 и 1958/1994), А. Пеца (1978) и М. Окуке (2008), као и у синтетичким студијама (Ивић 1984, 1988; Богдановић 2003). Из наведеног пописа се види да је дат преглед проучености црногорских народних говора, косовско-метохијских говора и говора југоисточне

---

* Рад је настао у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српској језичкој простору*, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Владе Републике Србије.

Србије, док би овај наш прилог био први такве врсте за говоре шумадијско-војвођанског типа. Павле Ивић, на основу радова насталих након објављивања његових дијалектологија, предлаже нову класификацију српских дијалеката у троделној студији (Ивић 1998, 2000, 2001a) и отвара мноштво питања о настанку српских дијалеката и правцима појединих изоглоса. У књизи *Српски језик на крају века*, Драго Ћупић (1996) даје преглед стања српске дијалектологије до тог периода. У прегледном тексту *Српска дијалектологија на иочейку XXI века*, М. Драгичевић и С. Реметић указују на планове и задатке у бележењу, ексцерпцији, дескрипцији, анализи и публиковању монографских описа народних српских говора, ономастичке и дијалекатске грађе. Неки од оптимистички замишљених планова конкретно за овај дијалекат нису ни након осам година реализовани, што треба да нас озбиљно забрине, нарочито када знамо да су након полетне епохе ученика Јована Цвијића, антропогеографска истраживања данас скоро прекинута или вођена модерним трендовима. Скица дијалектолошке карте северне Србије, коју је предложио Радоје Симић (1980) била би знатно прецизнија да је то подручје комплетно дијалекатски обрађено. Овом приликом нећемо наводити комплетну библиографију радова за ове области, будући да су оне релативно добро заступљене у наведеним прегледним радовима.

Знатан део људских ресурса ангажован је на изради националног (*Српски дијалектологишки атлас* – СДА) и међународних лингвистичких атласа (*Общеславянский лингвистический атлас* – ОЛА, *Общекарпатский диалектологический атлас* – ОКДА, *Atlas Linguarum Europae* – АЛЕ).

1.2. И поред великих залагања и постигнутих резултата (нарочито у испитивању говора на подручју Црне Горе, па и југоисточне Србије), ипак су остале неиспитане бројне области српског језичког простора, на шта је указано у новијим прегледним радовима П. Ивића (1998: 122, 130) и М. Драгичевића и С. Реметића (2001: 149–151).

Сматрали смо да би било подстицајно прегледно приказати степен проучености војвођанских говора и делимичну проученост говора у простору јужно од Саве, источно од Дрине и североисточно од Колубаре, при чему треба прецизирати границу према смедеревско-вршачком (С-В), косовско-ресавском (К-Р), и према херцеговачко-крајишком (Х-К), као и ареале судбине фонеме јат, икавизама и неких акценатских типова.

1.3. На овај избор је утицала чињеница да је Ш-В дијалекат, који лежи у основици књижевног језика, релативно, нарочито у јужном делу, остао скоро неиспитан. Мислимо да је неколико разлога утицало на овакво стање. Већина наших дијалектолога била је са подручја зетско-сјеничког (З-С) и источнохерцеговачког дијалекта (ИХ), при чему су по мишљењу А. Белића лингвисти са овог другог подручја имали предност у односу на све друге, будући да је њихов говор био близак говору творца стандардног језика. Стога су они у жељи да истакну разлике и сличности са Вуковим говором описивали своје матерње идиоме. Истини за вољу, многи од њих су описом свог родног говора, што није изискивало већи труд у откривању његове структуре, ушли у науку, а потом се окренули другим доменима изучавања језика. Будући да су народни говори поређени са стандардом, у избору предмета истраживања предност је увек давана идиомима који су егзотичнији и удаљенији од нормe. Након ратних збивања на подручју бивше Југославије, национална и дијалекатска структура у Хрватској, Босни и Косову и Метохији драстично се променила, те је стога сада још значајније што су наши дијалектолози своју пажњу усмерили баш на ове територије. Такође, многи пасивни крајеви Црне Горе, југоисточне Србије и других крајева одавно су захваћени економским миграцијама у правцу село-град, те би нам ти говори данас били непознати да их дијалектолози нису благовремено описали.

Нажалост, деценијама је неподударност мишљења изазивала озбиљне сукобе и антагонизме међу нашим дијалектолозима, што је утицало на то да су многи дијалектолошки послови на националном нивоу до данас остали незавршени. Можда ће нас језички инжењеринг у новонасталим државама (Хрватска, Босна) подстаћи на уједињавање свих потенцијала и израду капиталних и националних језичких дела. Сматрамо да би најбољи познаваоци појединих дијалеката и говора требало да буду аутори нове дијалектологије, дијалекатског речника и дијалекатске синтаксе српског језика.

1.4. Чињеница да српска дијалектологија нема картографски приказ (не)испитаних дијалеката, подстакла нас је да то овом приликом учинимо. Корисна искуства у изради ове карте могли смо наћи и у *Карти антропогеографских испитивања у ФНРЈ*, при чему смо запазили да су све географске и етнографске целине у овој области испитане, истина у различитим периодима (1902–1913;

1921–1941, од 1948), што је могло да буде добро полазиште за дијалектолошка испитивања. Надамо се да ће овај метод олакшати будућа дијалектолошка истраживања, јер ће испитивачима бити јасно оцртане области, као и приказан потпуни инвентар потенцијалних пунктова. Међутим, проблем поређења дијалектолошког материјала методски можда није коректан, будући да је сувише велика временска разлика између забележене грађе. Тако је нпр. информатор из Поцерине рођен средином XIX века, а најстарији данашњи испитаници су рођени управо у време објављивања Московљевићеве студије (Московљевић 1929). Због овога, а и чињенице да број испитаних у односу на укупан број пунктова за поједине области чини тек десети део, што је у великој диспропорцији са четрдесетак истражених места у новијим монографијама, потребно је иновирати податке са наведених терена и ускладити критеријуме приликом одређивања броја пунктова и информатора.

1.5. Циљ овога рада је да подстакне будућа истраживања док се још могу наћи релативно аутентични носиоци изворних дијалекатских идиома. Међутим, верујемо да би у данашње време, када су сви говорници преко школе и средстава јавних информисања снажно изложени утицају стандардног језика, требало укључити и методе социјалне дијалектологије. Наиме, уз реконструкцију дијалекта који је у изумирању требало би дати синхрони пресек условљен старосном и образовном структуром информатора, што је у складу са нашим убеђењем да дијалекатско није само оно што се разликује од стандарда и Вукове и Даничићеве акценатске норме, већ су то сва језичка средства која употребљавају типични говорни представници у једном дијалекту, а разликују се у односу на неки други дијалекат. У тим будућим испитивањима свакако би требало утврдити који су стандардни елементи накнадно продрли у ове говоре, а шта је оно што би евентуално могло бити прихваћено и кориговано у књижевном језику (Богдановић 2007: 50).

1.6. Увидом у антропогеографске студије и административне карте уочили смо несагласје међу њима, те би испитивачи народних говора требало да одреде прецизне границе дијалеката и њихов однос према тим поделама. Такође, различити испитивачи давали су различиту етнографску припадност појединим селима, као нпр. Риста Т. Николић (1903), који већину космајских и нека села из Шумадијске Колубаре и Смедеревског Подунавља сврстава у околину

Београда. Међутим, већи проблем представља чињеница да неке од регија у северној Србији (Мачва, Поцерина, Посавотамнава, Посавина) нису антропогеографски испитане, што додатно компликује оцртавање граница и утврђивање порекла становништва.

2.0. За све три области Војводине које леже на подручју шумадијско-војвођанског дијалекта постоје монографски описи. Када се погледа најновија релативно веома исцрпна библиографија радова (122) о шумадијско-војвођанском дијалекту наведена у књизи *Српски дијалекти* Милоша Окуке (2008: 162–166), можемо приметити да већина од њих доноси лексичку и ономастичку грађу, док је само једна трећина посвећена описима појединих говора. Исто тако изостављен је изванредан број релевантних радова, као на пример П. Ивић (1991), П. Степановић (1994), Ивић (1966), Ракић (1997, 1998) Јерковић (1992), Радовановић (2007а), а неки су објављени након настанка књиге Бошњаковић и Вареника (2008, 2008а). Истина, ти радови су настали у различитим периодима, али се разликују по обиму захваћене територије и језичких проблема. За војвођанске говоре знатно интересовање показали су у својим студијама и дијалектолошким картама А. Белић (1905: 32–40; 1908: 72–73, 86–94, 106–124; 1929: 1073), Московљевић (1938: 1044–1074).

2.1.1. Најпре је Берислав Николић описао говор Срема (1964). Своја испитивања започео је 1950, а завршио 1952. године у двадесет и четири села административне територије Срема (в. карту). И сам је свестан чињенице да је за одређивање појединих изоглоса сремског говора било потребно испитивати стање у сваком селу посебно, што он није учинио. Говор је испитао на свим језичким нивоима, утврђене су изоглосе, а посебан акценат ставио је на порекло сремског говора односно Ш-В дијалекта.

У каснијем периоду, за потребе Српског дијалектолошког атласа попуњени су упитници који обухватају питања на свим језичким нивоима и углавном снимљене по две касете говора репрезентативних информатора у следећим пунктовима у Срему: Купиново (285¹), Добановци (286), Буђановци (287), Белегиш (288), Стари Сланкамен (289), Крушедол (290), Јазак (291), Чалма (292), Моровић (293), Привина Глава (294), Нештин (295), Буковац (296). Говор села Јаска испитан је и за потребе Општесловенског лингвистичког атласа.

---

¹ Број у загради представља ознаку села у коначној мрежи пунктова *Српској дијалектолошкој атласу*.

Испитујући овај говор, П. Ивић (1991) је уочио две акцентолошке новости у њему. Наиме, примећено је да најстарија и средња генерација чувају дугосилазни акценат у финалном затвореном (*бунâр*) и медијалном слогу (*гевѡјка*), нагомилавање дужина уклања се скраћивањем акцентованог квантитета *ѡриѡлика* > *ѡриѡлика*. Нова истраживања показале да то није особина везана само за Јазак и средишњи Срем. На синтаксичком плану уочена је редупликација директног и индиректног објекта, али и субјекта (Бошњакковић 2000).

2.1.2. С обзиром на то да су ова испитивања вршена пре више од пола века требало би данас утврдити које су промене настале у говорима различитих генерација и да ли би се могле повући неке нове изоглосе. Требало би проверити да ли је унапредовало губљење послеакценатских дужина на целој територији или само источно од вертикалне границе у правцу Сремска Митровица – Дунав, да ли је наставак *-гу* у трећем лицу множине презенте у повлачењу, као и одсуство прегласа у инструменталу једнине именица мушког и средњег рода. Иако се Б. Николић залагао за прецизно утврђивање појединих изоглоса, евидентно је да су му неке и промакле, као на пример фонетски лик глагола *видеѡи* у инфинитиву и футуру, који у југоисточном Срему на линији Батајница – Шимановци – Огар – Купиново гласи *видуѡи* и *видуѡеш* (наша грађа).

2.1.3. Говори Срема заслужују посебну пажњу и с обзиром на чињеницу да је то једно од изразито миграционих подручја на које се народ стално досељавао, а нарочито после великих политичких потреса. Тако се после Другог светског рата у Срем доселио знатан број Срба из Босне и Херцеговине и Хрватске, нарочито у насеља из којих су се иселиле Швабе (Нова Пазова, Инђија, Бешка и др.). Након Другог светског рата у Срему је евидентна и економска миграција из Поцерине, западне Србије и сл. После рата у Хрватској (1991–1995) иселио се мањи број Хрвата, а пристигао је знатан број Срба из Хрватске.

2.1.4. Методама социјалне дијалектологије требало би утврдити у којим доменима је дошло до промене донесених дијалеката и нивелисања говора. Наиме, требало би видети да ли су најпре напуштене маркиране лексеме, (и)јекавски изговор јата, употреба инфинитива, нарочито код прогнаних лица из Хрватске.

2.1.5. Српски говори Ш-В типа у хрватском делу Срема већ су раније описани (Секереш 1963, 1964), али би требало видети шта се за педесетак година, а нарочито након сецесије Хрватске, десило са

њима на социolingвистичком плану. Наиме, да ли имају компетенцију разликовања и употребе српског језика у његовој стандардној и дијалекатској варијанти од новоустоличеног хрватског стандарда.

2.2.1. Након Срема описан је говор Бачке у студији Ивана Поповића (1968). С обзиром на некомпактност српских екавских говора, мрежа пунктова је релативно густа (в. карту). Специфичност овог рада је у методолошком поступку који се састојао у детаљном опису гласовних, обличких и синтаксичких особина једног од типичних представника бачких говора и његовом поређењу са осталим екавским говорима у Бачкој, Банату, Срему и Славонији, као и са буњевачким и шокачким говорима. Значај његовог рада је и у чињеници што је допустио „да упитник извире из самог живог језичког материјала“ (Поповић 1968: 4). Иван Поповић је утврдио заједничке особине бачких говора, али и њихову диференцијацију на сомборску и шајкашку зону, при чему је истакао „да нијансирање бачких говора иде увек постепено, да су прелази обично благи, да један говор увек једним делом својих црта стоји у вези са једним суседним говором, а другим делом са другим“ (Поповић 1968: 6).

Након његових истраживања за потребе Српског дијалектолошког атласа у двадесетак пунктова испуњени су упитници и начињени аудио записи: Вилово (316), Бегеч (317), Бођани (318), Деспотово (319), Госпођинци (320), Надаљ (321), Стапар (322), Сивац (323), Бајша (324), Мол (325), Ранчево (326), Риђица (327), Александрово (328), Мартонош (329), Чонопља (330), Гаково (330), Ђурђин (331), Биково (332). У мрежу пунктова за ОЛА из Бачке је укључен Сивац.

2.2.2. На северу Бачке претежно српско насеље са староседелачким становништвом је суботичко предграђе Александрово. У осталим селима екавци су били у мањини у односу на Буњевце и Мађаре. У бачком Подунављу налазе се шокачка икавска села. У централном делу јужне Бачке поред српских насеља налазе се и словачка, а до краја Другог светског рата ту су живеле и Швабе. У јужној Бачкој међу српским насељима налазе се у мањем броју и русинска и мађарска. На територији Бачке живе колонисти из Далмације и Лике, досељени после Првог и Другог светског рата, као и они из Босне који су дошли после Другог светског рата из Босне, јужне Србије и Црне Горе. Територију Бачке, нарочито после рата у Босни и Хрватској од 1991. до 1995. године, као и трагичних догађаја на Косову и Метохији, заплуснуо је велики талас прогнаних и расељених лица.

2.2.3. С обзиром на чињеницу да је структура староседелачког становништва знатно измењена, као и на то да је Иван Поповић говори аутохтоних Бачвана испитивао давне 1948. године, ово подручје свакако заслужује свеобухватна социолингвистичка и дијалектолошка испитивања. Исто тако у односу на говоре Баната евидентно је да је у Поповићевој студији већина језичких појава посведочена знатно мањим бројем примера. Наиме, требало би испитати еволуцију у говору староседелаца који су услед повољне инфраструктуре, развијене мреже образовних институција, економског и културног статуса били знатно изложени утицају стандардног, али и других дијалеката и језика који се говоре на овом подручју.

2.2.4. Говор досељеника до данас је остао без озбиљнијих социолингвистичких и контактолошких истраживања. Истина, у оквиру пројекта *Говор Нової Сага*, аутори овог текста анализирали су и језик избеглица у овом граду (Бошњаковић и Радовановић 2009). Међутим, и говори знатног броја села² у којима досељеници чине једино или већинско становништво измешано са Србима староседеоцима или са некима од мањинских заједница (са Мађарима, Словацима и Русинима) заслужују првенствено социолингвистичка испитивања. Наиме, требало би утврдити колики је степен очуваности донесеног дијалекта, инвентар језичких црта насталих интерференцијом (екавско-ијекавски, икавско-ијекавски; српско-словачки, српско-русински; синтетичка-аналитичка деклинација; једноакценатски-четвороакценатски систем и сл.) у различитим типовима мешовитих средина, у компактним досељеничким срединама, у говору различитих генерација досељеника у којима они чине компактне заједнице. И тамо где су изложени интерференцији са староседеоцима и другим мањинским заједницама. Такође би требало видети који идиом користе у контакту са носиоцима другачијих говора и језика, тј. да ли се служе стандардом, интердијалектом или дијалектом.

2.3.1. Иако је П. Ивић грађу за говоре Баната скупио крајем четрдесетих и почетком педесетих година, опсежна монографија изашла

² Алекса Шантић, Апатин, Бајмок, Бајша, Бачки Грачац, Бачко Добро Поље, Бачки Јарак, Бачки Соколац, Будисава, Велебит, Ветерник, Гајдобра, Гаково, Змајево, Зобнагица, Каравуково, Карађорђево, Каћ, Кљајићево, Колут, Крушчић, Куцура, Липар, Ловћенац, Маглић, Мала Босна, Мали Београд, Милешево, Младеново, Нова Црвенка, Нови Жедник, Ново Орахово, Његушево, Озаци, Радичевић, Риђица, Савино Село, Сириг, Станишић, Степановићево, Стеријино, Темерин, Трешњевац, Челарево, Чонопља.

је у два тома 1994. и 1997. године. У њој је дат преглед досадашње литературе о српским говорима у нашем и румунском Банату, као и анализа изузетно богате грађе на свим језичким нивоима. У завршним разматрањима наведено је 460 заједничких особина, утврђен је однос према суседним говорима, као и унутрашња диференцијација која има 105 дискриминанти. Такође су истакнуте и везе појединих делова подручја банатских говора са другим областима, затим страни утицаји на банатске говоре, структуралне карактеристике банатских говора и банатског лингвистичког пејзажа и на крају су дате чињенице у вези са најтежим питањима како су настали, када и где српски банатски и уопште војвођански говори. Сам говор је поред обиља примера за сваку појаву документован и континуираним дијалекатским текстовима. Вредност књиге је и у лингвистичким картама, али и у скицама у којима се приказује распоред српских насеља у Банату почетком двадесетог века, граница између Кикиндског дистрикта и Војне границе, што је било релевантно за издвајање кикиндске и тамишке говорне зоне. Некомпактност српских насеља објашњена је и постојањем мочвара и пешчаних брегова у XVIII веку.

2.3.2. Значај ове студије је и у чињеници да је за све језичке појаве дато у том тренутку најоптималније тумачење засновано на познавању богате литературе и суседних језика. И поред свих ових чињеница након описивања неиспитаних говора шумадијског поддијалекта требало би се вратити и говорима Баната, будући да је у њима описан језик информатора рођених у последњим деценијама XIX века. Истина, у анализу је укључен и материјал снимљен 1980. године у пунктовима које П. Ивић није раније посетио, али и у онима у којима је обавио истраживање, што је утицало на прецизније одређивање неких изоглоса, али и констатацију да су се углавном потврдили Ивићеви налази из 1950. године. Сами аутори су наговестили потребу социолингвистичког аспекта истраживања ових говора, при чему би нарочито требало обратити пажњу на чињеницу да су банатска села у великој мери у социјалном па и у језичком погледу знатно урбанизована и да је евидентан утицај стандардног језика, истина са регионалном бојом, као и то да није дошло до формирања градских дијалеката „као што су они у Дубровнику или Загребу, па и у Врању или Пироту који утичу на боље чување сеоских говора у околини“. Указано је и на опадање броја Срба који су били двојезични или вишејезични, што је последња прилика за испитивање

међујезичке интерференције (Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994: 41). Поједина села у српском делу Баната, као што су Радојево, Алибунар, Банатско Ново Село, као и сва српска села у румунском делу Баната изложена су снажном утицају румунског језика те би у њима, а и у осталим селима, требало утврдити степен и језичке нивое у којима је евидентан процес балканизације.

Новију слику банатских говора можемо наћи у упитницима и на аудио записима из пунктова укључених у СДА: Сефкерин (297), Иланца (298), Добрица (299), Фаркаждин (300), Ботош (301), Неузина (302), Бока (303), Арадац (304), Житиште (305), Меленци (306), Српски Итебеј (307), Ново Милошево (308), Српска Црња (309), Радојево (310), Кикинда (311), Мокрин (312), Санад (313), Банатско Аранђелово (314), Ђала (315); али и ОЛА: Башаид.

2.3.3. На румунској страни Баната недостају комплетни описи српских говора који ће са нестанком најстаријих информатора највероватније бити заувек изгубљени. Нарочито у средишњем и јужном делу тог Баната треба утврдити границу између Ш-В и С-В, односно К-Р говора (в. карту). Ови послови ће се убрзати захваљујући чињеници да је у Матици српској заснован пројекат *Проучавање говора румунског дела Баната*. У новије време објављени су детаљнији описи фонетских и морфосинтаксичких карактеристика говора појединих села (Бошњаковић и Вареника 2008, Вареника и Бошњаковић 2008а), а за потребе СДА испитан је говор Соке код Чакова (339), Дињаша код Темишвара (340), Шенђурца (Светог Ђорђа) јужно од Темишвара (341), Малог Бечкерека (342), Варјаша северно од Темишвара (343) и Наћфале јужно од Арада (344).

2.3.4. У новије време наши лингвисти (Ракић 1997, 1998) дужну пажњу посветили су и новом погледу на српске говоре у Мађарској, који имају исту судбину мањинских језика у дијаспори. Говори Срба у околини Будимпеште нарочито су интересантни због промене дијалекатског кода и преласка са ијекавице на екавицу Ш-В типа, али и због интерференције са мађарским језиком, која је евидентна у свим српским срединама, а нарочито у местима где се број говорника српског језика драстично смањио.

За потребе СДА у Мађарској су испитани српски говори у следећим местима: Мохач (334), Ловра код Будимпеште (335), Помаз код Сентандреје (336), Деска код Сегедина (337) и Батања (338).

2.3.5. У круг необрађених социолингвистичких тема спада и испитивање говора колониста из Босне и Херцеговине, али и јужне

Србије и Македоније у појединим банатским, углавном некадашњим швапским селима.³

3.0. Испитаност говора шумадијско-војвођанског дијалекта јужно од Саве, као што смо рекли, знатно заостаје у односу на северно подручје. Наиме, П. Ивић (1998: 129–130) је ову територију поделио на говоре србијанске Посавине од Дрине до Колубаре, затим на говоре са незамењеним јатом у северозападној Србији, углавном у сливу Колубаре, и на руднички поддијалекат, који се уклатио између смедеревско-вршачког, косовско-ресавског и херцеговачко-крајишког дијалекта на правцу доњи ток Колубаре – Суворор. И сам аутор указује на потребу утврђивања северног ареала незамењеног јата, чиме би се одвојили посавски говори од оних са јатом, а ови последњи од рудничких.

3.1. У северозападној Србији монографски је описан мачвански (Николић 1966), колубарски (Николић 1969), тршићки⁴ говор (Николић 1968), део Шумадијске Колубаре и Јасенице (Реметић 1985), али и поједини језички аспекти, као нпр. акценатски систем у говору Поцерине (Московљевић 1928), икавизми и судбина јата (Московљевић 1963–64, Реметић 1980, 1981), морфолошке, акценатске и вокалске особине Ваљевске Колубаре (Радовановић 2006, 2007, 2007а). За *Српски дијалектолошки атлас* одређена је релативно густа мрежа пунктова на србијанском терену (в. карту). Све ово ствара привид о потпуном познавању говора ове области. Чињеница је да се у принципу знају основне карактеристике, али не и детаљи и изоглосе појединих језичких црта, као и интерпретација неких појава. У тим првим радовима који су објављени пре неколико деценија указано је на проблеме који још, по неким ауторима, ни данас нису у потпуности решени, што повећава потребу за што скорим испитивањима и експерименталним (фонолабораторијским) проверавањима. Покушај оцртавања диференцијације северносрбијанских говора који налазимо у раду Р. Симића (1980) био би

³ Банатска Дубица, Банатска Топола, Банатски Двор, Банатски Деспотовац, Банатски Карловац, Банатски Соколац, Банатско Аранђелово, Банатско Велико Село, Банатско Карађорђево, Војвода Степа, Житиште, Клек, Книћанин, Крајишник, Ливаде, Наково, Нова Црња, Нови Кнежевац, Нови Козарци, Подлокањ, Руско Село, Сечањ, Стари Лец, Сутјеска; Глогоњ, Јабука, Качарево и др.

⁴ С обзиром на замену јата овај говор припада Х-К дијалекту, али се у осталим структуралним особинама знатно приближио Ш-В.

знатно прецизнији и не би изазвао толике полемике (в. Петровић 1982) да су монографски описани и експериментално проверени сви говори ове зоне.

3.2. Међу првим радовима посвећеним говорима Посавине налази се студија Б. Николића посвећена говору Мачве. Овај говор је испитиван током 1955. и 1956. године у пет насеља (од укупно 29), равномерно распоређених у испитиваној територији. Истина, аутор тврди да је у испитиваним пунктовима ступао у контакт са становништвом из околних села, те да се на тај начин упознао са мачванским говором у целини (Николић 1966: 189). Нажалост, аутор не прецизира да ли су то биле жене доведене из периферијских села или су то били случајни пролазници, због чега би се у првом случају подаци за ова испитивања могли узети са резервом. Поступак би се могао још разумети да су у питању информатори из суседних села, под условом да нису потомци различитих миграционих струја, што у Мачви није случај. Сам овај начин упознавања са целином мачванских говора може да буде један од разлога за њихово поновно испитивање на основу грађе забележене у сваком пункту од информатора који су ту рођени и нису мењали место боравка. Други разлог за ново испитивање ових говора могао би се наћи у напоменама аутора о уоченим тенденцијама у мачванском говору, те би тако требало испитати у ком степену изостаје преношење на проклитику, тј. колико „наново почиње да се јавља индивидуални акценат речи“ (Николић 1966: 190). Такође би требало проверити да ли су још у неким Даничићевим категоријама изгубљене неакцентоване дужине и колико је уопште актуелно њихово чување. На морфолошком плану вероватно је дошло до потпуног губљења архаичних падежних облика у множини, који су се тада спорадично јављали. Требало би проверити да ли су у говору млађих уочене изоглосе и уопште дијалекатске црте присутне у говору млађих генерација.

Новије податке о развоју овог говора можемо наћи у упитницима за СДА попуњеним у Мачванском Причиновићу (283) и у Црној Бари (284).

3.3. Говор Поцерине⁵ и поред студије посвећене акценту појединих врста речи и кратких напомена у уводном делу (Московљевић

⁵ Бела Река, Бојић, Б. Букор, Варна, Волујац, Горња Врањска, Грушић, Двориште, Десић, Добрић, Заблађе, Јелав, Криваја, Лешница, Мала Врањска, Маови, Метковић, Метлић, Накучани, Ново Село, Петковица, Поцерски Причиновић, Радовашница, Румска, Синошевић, Стража, Цуљковић, Чокешина.

1928) ипак до данас није добио монографски опис. Требало би испитати његов однос према суседним говорима, посебно ако узмемо у обзир паушалну оцену аутора да „поцерски говор ... говори се не само у поцерском срезу, него и у већем делу посаботамнавског, па и у Мачви. Он држи средину између ваљевског и сремског говора“ (Московљевић 1928: III). Уопштавање налазимо и у самом његовом раду, који је углавном заснован на подацима из Варне, Московљевићевог родног места. Систематизовања и уопштавања у свакој науци долазе као резултат обимних испитивања и богатог емпиријског материјала.

Са поцерског терена податке за новија испитивања можемо наћи у испуњеним упитницима за СДА из Чокешине (281) и Варне (284).

3.4. Из Јадра имамо монографију посвећену тршићком говору, чија су се испитивања обављала 1957. и 1963, а резултати објављени 1968. године (Николић 1968). Б. Николић најпре даје релације према Вуковом језику, затим према говору Тршића с краја XIX века, према Пиви и Дробњаку, као и релације према суседним говорима: Мачви, Ваљевској Колубари, ужичком крају и источној Босни. Свакако би данас било интересантно истраживање проширити на цео Јадар⁶ и утврдити тенденције и правце језичких промена и њихов однос према наведеним говорима. Такође би требало видети данашњи однос екавице и ијекавице на овом терену будући да су говорници стално изложени утицају екавице посредством школе и средстава јавног информисања. Наведени пункт у СДА прикључен је Х-К дијалекту. Међутим, с обзиром на чињеницу да тршићки говор представља слободну мешавину екавизама и ијекавизама (Николић 1968), а у појединим категоријама у вези са јатом слаже се са Ш-В дијалектом (шумадијско-војвођанским икавизмима), као и да је окружен осталим говорима Ш-В дијалекта, њега би ипак требало испитивати у овом комплексу. Додатни разлог лежи и у чињеници да се тршићки говор у погледу неакцентованог квантитета слаже са Ш-В говорима (Николић 1970: 103).

⁶ Брадић, Брњаци, Велико Село, Воћњак, Горња Бадања, Горња Сипуља, Горње Недељице, Горњи Добрић, Грнчари, Доња Бадања, Доња Сипуља, Доње Недељице, Доњи Добрић, Драгинац, Зајача, Јадранска Лешница, Јаребице, Јошева, Југовићи, Каменица, Козјак, Клупци, Коренита, Липница, Лозница, Милина, Пасковац, Помојача, Руњани, Симино Брдо, Слагина, Ступница, Текериш, Трбосиље, Трбушница, Тршић, Филипковићи, Цикоте, Шор, Шурице.

3.5. Говори јатовске зоне били су одавно предмет интересовања лингвиста, али и антропогеографа. Прве напомене о највећем делу говора ове територије налазимо најпре код Милићевића (1876), затим код лингвиста Х. Хирта (1903), М. Московљевића (1963–64), али у новије време и код Б. Николића (1969), С. Реметића (1981, 1986) и Д. Радовановић (2006, 2007, 2007а). Посебна заслуга припада С. Реметићу, који је уочио фонолошку индивидуалност јата и његов ареал. Захваљујући овом открићу, он је решио и енигму икаваца у Азбуковици.

3.5.1. Рађевина захвата невелику територију⁷ укљештену између екавско-ијекавских, ијекавских, екавско-икавских говора и јатовских говора. Део ове територије Херман Хирт је обухватио својим истраживањем говора Подриња још 1898. године, а резултате је објавио 1903. године. Подстакнут Хиртовим истраживањима, а и својим личним запажањима током Првог светског рата, М. Московљевић је у три наврата (1930, 1932 и 1933) испитивао говоре србијанског и босанског Подриња: Богоштица, Врбић, Комирић, Кржава, (Мали Зворник), Томањ, Шљивова. Са циљем да утврди ареал незамењеног јата и судбину икавизама, С. Реметић (1981) је у Рађевини посетио Комирић, Ликодру, Бањевац и Шљивову. Затим је за потребе СДА прикупљен материјал у пунктовима: Липеновић (253), Бела Црква (254). У овом последњем селу описане су фонетске особине (М. Петровић 2005).

Данас би свакако требало испитати и остале пунктове ове територије и данашњи статус икавизама, њихову еволуцију и ареал јата.

3.5.2. И део Ваљевске Подгорине⁸ био је предмет истраживања лингвиста Х. Хирта и М. Московљевића у склопу испитивања говора србијанског Подриња, при чему су дате фонетске и морфолошке особине. У циљу утврђивања ареала јата, С. Реметић (1981) доноси богату грађу из следећих села: Осладић, Горња Каменица, Осечина, Остружањ, Гуњаци, Драгодол. Са овог терена најпре је за потребе

⁷ Бањевац, Бастав, Бела Црква, Белотић, Богоштица, Брезовица, Брштица, Врбић, Дворска, Завлака, Комирић, Коњуша, Костајник, Красава, Кржава, Крупањ, Ликодра, Мојковић, Равнаја, Ставе, Толисавац, Томањ, Цветуља, Церова, Шљивова.

⁸ Брезовица, Врагочаница, Вујиновача, Драгијевица, Лелић, Лесковица, Лопатањ, Осечина, Остружањ, Поћута, Рајковић, Ребељ, Совач, Станина Река, Суводањ, Тубравић.

ОЛА попуњен упитник у Осладићу, а потом за потребе СДА сакупљена је грађа у пунктовима Осладић (255) и Сушица (257).

Коауторка овог рада на основу грађе из четрдесетак пунктова⁹ у духу српске традиционалне дијалектологије монографски описује говор Ваљевске Подгорине.

3.5.3. Берислав Николић је давне 1959. године на свим језичким нивоима описао говор Ваљевске Колубаре. И овде, као и у раније споменутим радовима имамо реконструкцију или уопштавање говора дела једне веће регије на основу података из само три села: Бранковине, Диваца и Петнице. Међутим, посебан значај овог рада је у чињеници да је аутор у овим селима „у говору старијих жена које су се мало кретале из села“ на месту старог јата забележио глас „између *e* и *u*“ (Николић 1969: 8). Овај податак покренуо је дискусију о томе да ли је тај глас посебна фонема или један од рефлекса јата, као и то да ли је он ишчезао из говора, будући да се чувао у ограниченом кругу типичних информатора. У истраживањима након двадесетак година у Бранковини и Словцу С. Реметић бележи обиље примера са незамењеним јатом (1981: 30–32). Затим је Д. Радвановић (2006, 2007а) на левој обали Колубаре, описујући морфолошке, а потом и вокалске карактеристике ове области, такође потврдила постојање ове фонеме у следећим у селима: Бабина Лука, Близоње, Бранковина, Горња Грабовица, Дивци, Дупљај, Кланица, Лозница, Лукавац, Попучке, Словац. Међутим, у планинском делу на десној страни Колубаре налази се већи број пунктова¹⁰ у којима би требало утврдити судбину јата, одредити границу према ијекавским говорима, као и однос говора према суседној Тамнави, Шумадијској Колубари, Подгорини, Качеру, Такову и Ужичкој Црној Гори.

⁹ У њих су укључена и следећа азбуковичка села: Гуњаци, Пецка, Царина. Њима би требало свакако прикључити и друга јатовска села: Горња Љубовића, Горња Оровица, Доња Оровица, Постење (?), Рујевац (?), Соколац (?).

¹⁰ Бабајић, Батровац, Ба(х), Бачевци, Белић, Белошевац, Берковац, Бошњакловић, Бранковић, Брежђе, Бујачић, Буковац, Велишевац, Веселиновац, Вировац, Врачевић, Вртиглав, Голубац, Горњи Мушић, Горњи Лајковац, Гуњица, Дегурић, Дивчибаре, Доњи Мушић, Драчић, Дучић, Ђурђевац, Жабари, Зарубе, Јајичић, Кадина Лука, Клашнић, Клинци, Кључ, Команице, Крчмар, Латковић, Маљевић, Маркова Црква, Мионица, Мратишић, Наномир, Осеченица, Палезница, Пауне, Паштрић, Пепељевац, Планиница, Попадић, Придворица, Пријездић, Прњавор, Равње, Радовић, Рајковић, Робаје, Санковић, Славковица, Стрмово, Табановић, Тодорни До, Толић, Цветановац, Шушовка.

На основу истраживања С. Марковића јужно од линије Крчмар, Брежђе налазе се ијекавски говори.¹¹

У оквиру испитивања за потребе СДА попуњени су упитници у следећим селима Ваљевске Колубаре: Брежђе (258), Словац (259), Боговађа (260), Бранковина (261).

3.5.4. Од Шумадијске Колубаре обрађен је само њен југоисточни део и на том делу утврђена граница према С-В дијалекту (Реметић 1985). Међутим, ту би границу требало одредити и у северном делу, према Космају и према Смедеревском Подунављу. Дакле, требало би утврдити однос говора Шумадијске Колубаре према говорима београдске околине, при чему треба прецизирати која села дијалекатски припадају наведеним зонама, будући да су нека од њих сврстана у околину Београда (Барајево, Баћевац, Дражевац), а друга у Посавотамнаву (Мислођин).¹² Такође је потребно утврдити дијалекатску границу и однос говора према Обреновачкој Посавини, Тамнави, Ваљевској Колубари, Качеру и Јасеници, али и дијалекатску границу и однос говора између београдске околине и Смедеревског Подунавља. Нарочито је потребно утврдити ареал јата на западу од испитане области и новог кановачког акцента (*йѳѳок* : *йѳѳока*) и друге изоглосе (в. Реметић 1985). На подручју Шумадијске Колубаре остало је неиспитано тридесетак села.¹³ Следећи пунктови обрађени су у оквиру СДА: Дражевац (267), Мислођин (268), Рожанци (269), Трбушница (270).

¹¹ Овакав закључак сугеришу и истраживања др Славољуба Марковића, који нам је љубазно уступио свој магистарски рад *Граница између екавских и ијекавских изговора у Србији на дијахронијском и синхронијском плану*, на чему му овом приликом срдечно захваљујемо. Однос ијекавских говора према јужним шумадијским говорима може се сагледати и из његове докторске дисертације *Говор Ужичке Црне Горе*, која је у рукопису.

¹² Терминологија коју употребљавају дијалектолози не поклапа се увек са оном коју исписују картографи на географским картама. Тако је С. Реметић (1981: 69) *Мислођин* припојио посавотамнавским говорима, иако је на карти та област западно од Обреновца названа Посавином, а знатно западније се налази Посавотамнава. Истина, јужни део Посавотамнаве и саме Тамнаве условно би се могао назвати Тамнавом, а северно од тога па до реке Саве Посавотамнавом.

¹³ Баљевац, Барич, Барзиловица, Бождаревац, Брајковац, Бурово, Велики Борац, Велики Црљени, Вранић, Врбовно, Вреоци, Гунцати, Дрен, Жупањац, Јасенак, Конатице, Лесковац, Лукавица, Мељак, Петка, Пољане, Соколово, Степојевац, Стубица, Ћелије, Чибутковица, Шиљановац, Шопић, Шушњар.

Овај терен био је предмет истраживања и у оквиру антропогеографских студија (Риста Т. Николић 1903).

3.5.5. На територији Тамнаве Б. Николић је узео говор Чучуга углавном као контролни пункт при описивању колубарског говора. За СДА попуњени су упитници у двама пунктовима: Врело (264), Радљево (265). Овај веома простран терен¹⁴ требало би поделити у две целине: на Тамнаву¹⁵ и Посавину¹⁶ (обреновачка) и дати монографске описе,¹⁷ са посебним освртом на судбину јата. Такође је неопходно утврдити однос према суседним говорима, а нарочито посавотамнавском, како би се утврдило да ли је то компактна дијалекатска територија.

3.5.6. Посавотамнава¹⁸ је још једна од територија коју би требало такође монографски испитати методама традиционалне, али и социјалне дијалектологије. На овој територији за потребе СДА обрађени су пунктови Бељин (266), Зукве (263), Доње Црниљево (262).

3.6. По П. Ивићу, говори рудничког поддијалекта обухватају област Шумадијске Колубаре, околину Аранђеловца, Качер, руднички крај, горњу Лепеницу, Гружу, део околине Горњег Милановца, при чему би требало одредити тачну границу према херцеговачко-

---

¹⁴ Иако се на потесу од Поцерине до Шумадијске Колубаре јужно простире Тамнава, а северно Посавина, подела која је у раду предложена условљена је потребама теренских истраживања, али и решењима на географским картама.

¹⁵ Бајевац, Бањани, Брезовица, Бргуле, Врело, Врховине, Вукона, Гвозденовић, Гола Глава, Гуњевац, Докмир, Звиздар, Јабучје, Каленић, Калиновац, Кожуар, Кршна Глава, Лајковац, Лисопоље, Лончаник, Мали Борак, Милорци, Мургаш, Непричава, Новаци, Паљуви, Памбуковица, Радљево, Радуша, Рубрибреза, Руклада, Скобаљ, Слатина, Совљак, Степање, Стубленица, Таково, Тврдојевац, Трлић, Трњаци, Тулари, Уб, Црвена Јабука, Чучуге, Шарбане.

¹⁶ Бело Поље, Бргулице, Бровић, Велико Поље, Вукићевица, Грабовац, Дрен, Забрежје, Звечка, Лошева, Љубинић, Кртинска, Мислођин, Орашац, Пироман, Ратари, Рвати, Скела, Стублине, Трстеница, Уровци, Ушће.

¹⁷ Нажалост, судбина прерађеног рукописа пок. Јордана Моловића посвећеног говору Тамнаве и даље је непозната.

¹⁸ Баталаге, Белотић, Бељин, Боговађа, Брдарица, Бресница, Власеница, Вукошић, Вучевица, Галовић, Голочево, Дебrc, Доње Црниљево, Драгиње, Драгојевац, Дружетић, Жабар, Зукве, Каменица, Козарица, Корман, Коцељева, Крнић, Крнуле, Јазовик, Јаловик, Јеленча, Кујавица, Лојанице, Љутице, Мали Бошњак, Матијевац, Месарци, Меховине, Миокус, Мишар, Мрђеновац, Ново Село, Орашац, Орид, Пејиновић, Предворица, Прово, Радојевић, Риђаке, Свилеува, Скупљен, Суво Село, Суботица, Трбушац, Ћуковине, Церовац.

-крајишком дијалекту. Маркантна црта ових говора је изговор краткосилазног и ређе кановачког у примерима типа *жѣна*, *йѣшок*, односно *жѣна*, *йѣшок*. Говори Шумадијске Колубаре источно од Лазаревца, с обзиром на чињеницу да чувају незамењено јат, могу се двојако класификовати, што ће нова истраживања овог рудничког поддијалекта утврдити. Напомене о говору рудничког краја с краја XIX века дао је Милићевић (1876: 355), што је дивна прилика за праћење његове еволуције. Такође би требало утврдити и ареал новоученог јављања неоакута у Качеру.

3.6.1. Качер је област у планинском делу Шумадије која се простире од северних и западних обронака Рудника до Љига и планине Проструге. За дијалектолога је веома битно да је у оквиру антропогеографских проучавања ове области, која су урађена почетком XX века (Ракић Мил. Т. 1905) испитано порекло становништва и побројана насеља.¹⁹

Подстакнут монографским описом говора централне Шумадије, Д. Петровић даје сумарне белешке о качерском говору издвајајући на појединим нивоима оне од крупнијег структуралног значаја (1999: 383–394). Испитивања су вршена од 1984. углавном у Белановици и околним селима (Драгољ, Живковци, Калањевци, Козељ, Трудељ и Шуци), али аутор доноси спорадичне записе из удаљенијих села (Бранчићи, Заграђе, Липље, Угриновци). Овај рад је добар путоказ за монографски опис и утврђивање ареала назначених у Реметићевој монографији о говорима централне Шумадије. На овој територији експерименталним методама потврђено је постојање неоакута (Петровић и Гудурић 2008).

За потребе СДА и на овом терену испитан је говор у двама пунктовима: Давидовици (277) и Козељу (278).

3.6.2. Изузев попуњеног упитника за потребе СДА у Невадама (276) из Такова нема других језичких описа. Стога је потребно што пре сачинити монографски опис релативно невеликог подручја.²⁰

¹⁹ Бањани, Бољковци, Босута, Бранчићи, Војковци, Гукоши, Гуришевици, Дићи, Драгољ, Живковци, Заграђе, Ивановци, Јарменовци, Калањевци, Козељ, Крива Река, Лалинци, Липље, Манојловци, Моравци, Мутањ, Пољанице, Рељинци, Рудник, Трудељ, Угриновци, Церова, Шилопај, Штавица, Шуци.

²⁰ Бершићи, Брајићи, Брезана, Брусница, Велеријеч/Велереч Вранчани, Горњи Бањани, Горњи Бранетићи, Горњи Милановац, Грабовица, Доњи Бранетићи, Дренова, Јабланица, Калиманићи, Клатичево, Коштунићи, Леушићи, Лозањ, Лочевци,

3.6.3. Игрутин Стевовић (1969) у монографској студији о говору Груже даје његове основне карактеристике са посебним освртом на акценат поједних врста речи, али и његов однос према суседним јекавским говорима на западу, левачком говору на истоку и шумадијском на северу. Међутим, за жаљење је што је о говору ове стране територије углавном закључивано на основу говора села Борач у којем је И. Стевовић рођен. И сам аутор на оцртаној територији указује на старију акцентуацију на северу и југу. Све су ово озбиљни разлози због којих би требало територију Груже²¹ поново испитати методама традиционалне и социјалне дијалектологије, како би се утврдио однос новоштокавских и староштокавских говора, будући да јужнија и источнија села припадају К-Р дијалекту. Додатни разлог за испитивање лежи у чињеници да није јасна судбина послеакценатског квантитета (Ивић 1994: 93). За потребе СДА испитана су следећа села: Борач (274), Витановац (271), Љуљаци (275), Пајсијевићи (272).

3.6.4. Међутим, територија²² између Драгачева и Груже, чијом средином протиче Западна Морава на потезу од Чачка до Краљева, до сада је остала неиспитана, осим села Бреснице (273) за потребе

Луњевица, Леваја, Љутовница, Мајдан, Накучани, Неваде, Озрен, Полом, Прањани, Ручићи, Сврачковци, Семедраж, Синошевићи, Срезојевци, Таково, Теоцин, Шарани.

²¹ Баре, Бајчетина, Балосаве, Бело Поље, Бечевица, Борач, Брестовац, Брњица, Бумбареве Брдо, Витановац, Витковац, Врбета, Вучковица, Гледић, Годачица, Горња Врбава, Горња Црнућа, Грабовац, Гривац, Губеревац, Гунцати, Доња Врбава, Доња Црнућа, Драгушица, Дрлупа, Дубрава, Жуне, Забојница, Закута, Каменица, Кикојевац, Кнежевац, Кнић, Коњуша, Кусовац, Лесковац, Лешево, Липница, Липовац, Љубић, Љуљаци, Милавчиће, Милаковац, Опланићи, Пајсијевић, Петропоље, Печеног, Претоке, Прњавор, Раваница, Радмиловић, Рашковић, Сибница, Сирча, Стубал, Сумуровац, Топоница, Трговиште, Честин, Чукојевац.

²² Десна страна Западне Мораве: Атеница, Балуга Трнауска, Бањица, Бапско Поље, Бара, Брезовица, Буковица, Виљуша, Врдила, Горичани, Грдица, Дедевци, Драни, Дркалићи, Жаочани, Заблаће, Јарчујак, Жежевица, Јездина, Качуљице, Конарево, Кукић, Кулиновци, Лазац, Липница, Лозница, Мрсач, Мршињци, Мусина Река, Паковраће, Парменан, Пекчаница, Петница, Премећа, Придворица, Рајац, Риђаге, Рођевићи, Самаила, Слатина, Трнава, Чибуковац; Лева страна Западне Мораве: Балуга, Бечањ, Брђани, Бресница, Видова, Вранићи, Вујетинци, Горња Горевница, Горња Трпача, Доња Оревица, Доња Трпача, Катрга, Коњевићи, Лађевци, Љубић, Милићевци, Милочај, Миоковци, Мојсиње, Мрчајевци, Обрва, Остра, Поповићи, Прељина, Пријевор, Прислоница, Ракова, Соколићи, Станчићи, Тавник, Трбушани, Цветке.

СДА и Паковраће (68) за ОЛА. На њој би вероватно западно од Велике Мораве требало да буде граница јекавских говора.

3.6.5. Антропогеографске податке о Лепеници налазимо код Т. Радивојевића (1910: 51–52, 226). М. Вукићевић (1995) поделио је у својој монографији говор Крагујевачке Лепенице на источни, козовско-ресавски и западни шумадијски говор. Говор ове зоне засведочен је и у неколико дијалекатских текстова које је забележио В. Станишић (1998).

3.6.6. Антропогеографи су поделили ову пространу област на Горњу²³ и Доњу²⁴ Јасеницу (Дробњаковић 1925: 250–251, 266–267). Нека од ових села у Горњој Јасеници (Буковик, Врбица, Копљаре, Марковац, Мисача, Орашац, Стојник) обрађена су у оквиру монографског описа говора централне Шумадије, при чему су издвојена као посебна јасеничка зона (Реметић 1985). У Доњој Јасеници испитано је нешто више села (Азања, Влашки До, Глибовац, Голобок, Јагњило, Кусадак, Рабровац, Рајковац, Селевац, Трнава) у оквиру монографског описа говора источне Шумадије (Бошњаковић 2008) и утврђено да припадају говорима С-В типа.

У јасеничкој области требало би утврдити однос акцената типа *жѐна/идѝок* према *жѐна/ибѝок* и *идѝок* : *идѝока*, као и однос пренесених и непренесених акцената који би требало да су чешћи у источном делу ове територије. Свакако ова област заслужује комплетан монографски опис. За СДА попуњен је упитник у Мисачи (280), а на подручју С-В: Жабаре (219), Глибовац (220), Међулужје (221).

3.7. Биограчићка и остала села налазе се у широј околини Београда оивиченој Савом и Дунавом,²⁵ чија јужна граница није јасно

²³ Аранђеловац, Бања, Белосавци, Блазнава, Божурња, Брезовац, Буковик, Винча, Влакча, Врбица, Вукасовци, Гараши, Горња Шаторња, Доња Трешњевица, Доња Шаторња, Јаловик, Колетина, Копљаре, Котража, Крћевац, Липовац, Љубичевац, Марковац, Маслошево, Мисача, Овсиште, Орашац, Пласковац, Стојник, Страгари, Топола, Горња Трешњевица.

²⁴ Азања, Баничина, Башин, Велика Плана, Вишевац, Влашки До, Глибовац, Голобок, Горович, Жабари, Загорица, Јеленац, Јагњило, Јунковац, Клока, Крушево, Кусадак, Мала Плана, Маскар, Мраморац, Наталинци, Павловац, Придворица, Раброва, Рајковац, Ратари, Сараново, Светлић, Селевац, Сепци, Смедеревска Паланка, Стојачак, Трнава, Церовац, Шуме.

²⁵ Арнајево, Баљевац, Бањица, Барајево, Барич, Бегалица, Бели поток, Болеч, Велика Моштаница, Винча, Велики Мокри Луг, Велико Село, Вишњица, Врчин, Гроцка, Дражевац, Жарково, Железник, Заклопача, Зуце, Јајинце, Калуђерица, Кнежевац, Конатице, Кумодраж, Лештане, Мала Моштаница, Мали Мокри Луг,

дефинисана. Истина, П. Ивић у раду који је написан 1947, а објављен 1978. године означио је биограчићка села (Жарково, Железник, Остружница, Кнежевац, Ресник, Рушањ), затим села са призренско-тимочким говором (Вишњица, Мали Мокри Луг, Велики Мокри Луг, Бањица, Јајинце, Раковица) и она која су ближа шумадијском и ваљевско-мачванском говору, тј. села на десној страни реке Колубаре (Велика Моштаница, Мислоћин, Дражевац, Баљевац, Конатице). Након толико времена требало би утврдити које су промене настале у овим говорима будући да су нека од наведених села сада приградска насеља са веома измешаном структуром становништва. Овде би социолингвистичка испитивања имала захвално тло.

Закључак

4.0. На основу свега реченог јасно је да су пред српским дијалектолозима важни и хитни задаци у попуњавању белина на дијалекатској карти Ш-В дијалекта, али и нова социолингвистичка испитивања давно описаних говора. Међу првим областима које би требало испитати су: Јадар, Рађевина, Ваљевска Подгорина, планински део Ваљевске Колубаре, део Шумадијске Колубаре, Посавина, Тамнава и Посавотамнава, како би се утврдио ареал јата и у јужнијим пределима прецизирала и евентуално кориговала раније назначена граница са ијекавским говорима. Исто би требало учинити и у западном делу рудничког поддијалекта, а у источном разграничити кановачке од осталих говора шумадијског типа.

Сматрамо да би на будућим дијалекатским картама требало да буду детаљније приказане етнографске и дијалекатске области, са испитаним пунктовима и сноповима најзначајнијих изоглоса.

И на крају, можемо констатовати да за српску дијалектологију не би било добро да се интересовања будућих истраживања у потпуности удаље од те традиције, пошто би се тиме отежало компарирање ранијих и нових података.

Верујемо и надамо се да ће ова карта олакшати доношење одлуке о дијалекатском испитивању релативно блиских и приступачних територија, чиме би се комплетирала слика о нашим дијалектима. Такође, сматрамо да ће наведене дијалекатске границе у појединим областима доживети корекцију.

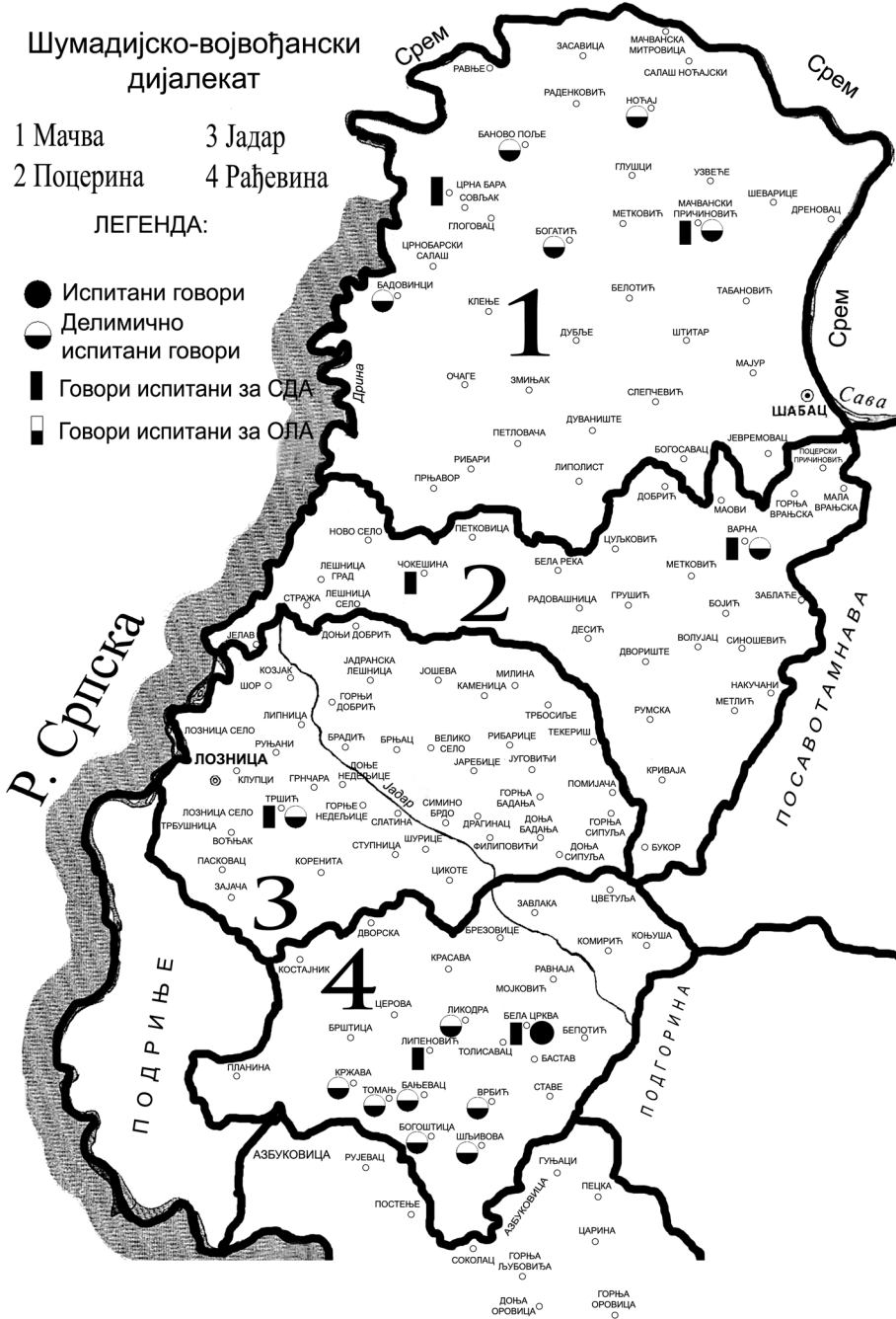
Миријево, Мислоћин, Остружница, Пиносава, Раковица, Ресник, Рипањ, Ритопек, Рушањ, Сланци, Сремчица, Умка.

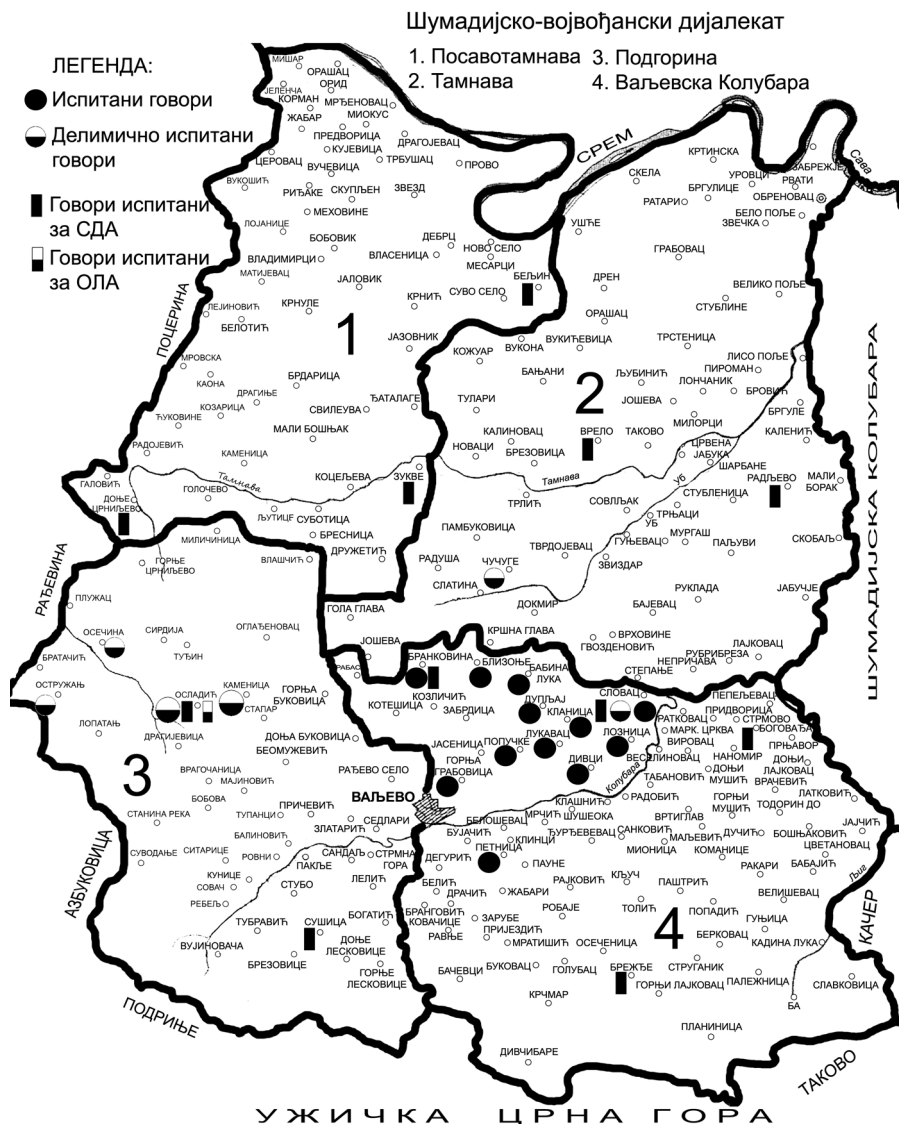
Шумадијско-војвођански дијалекат

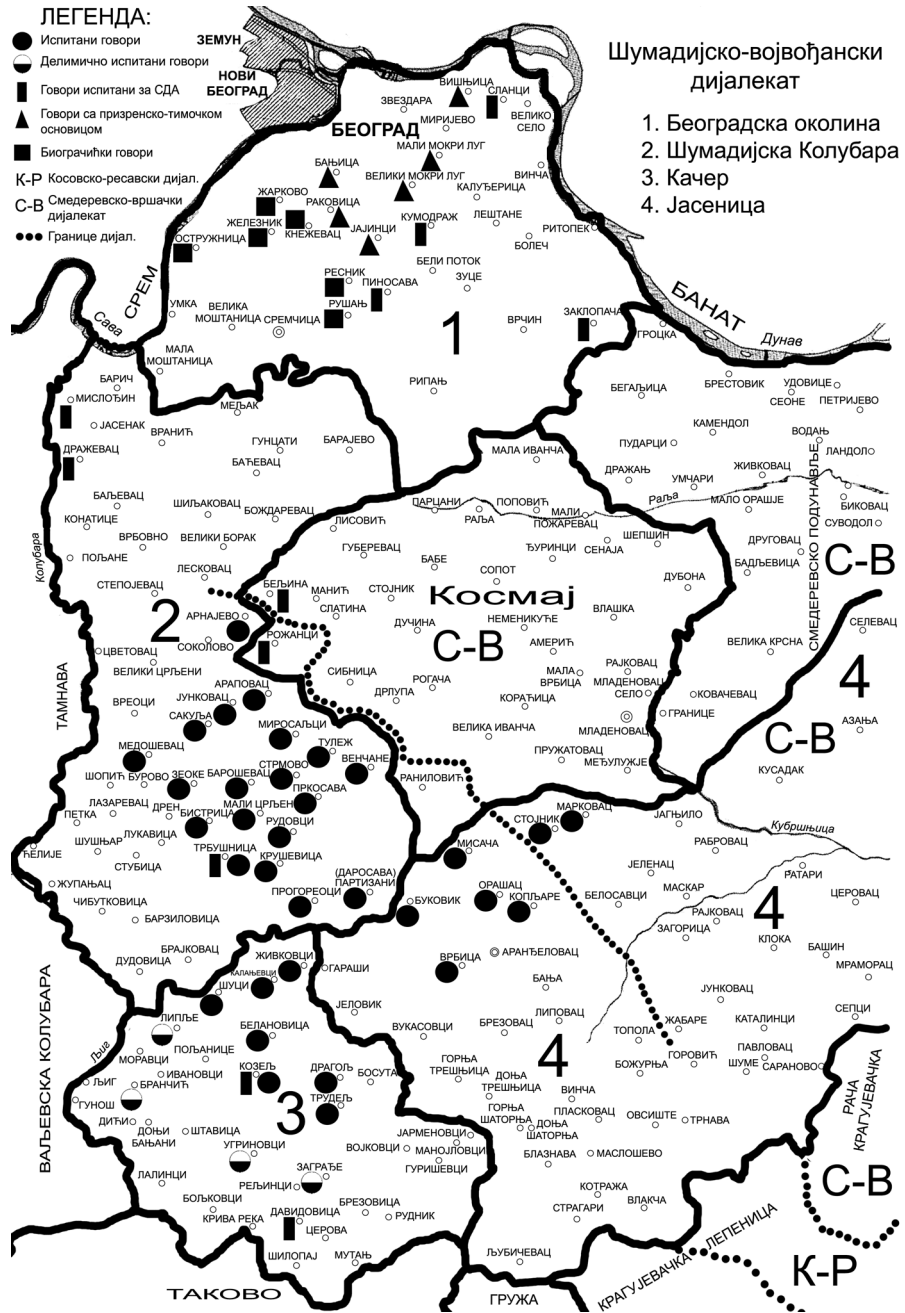
- 1 Мачва   3 Јадар
2 Поцерина   4 Рађевина

ЛЕГЕНДА:

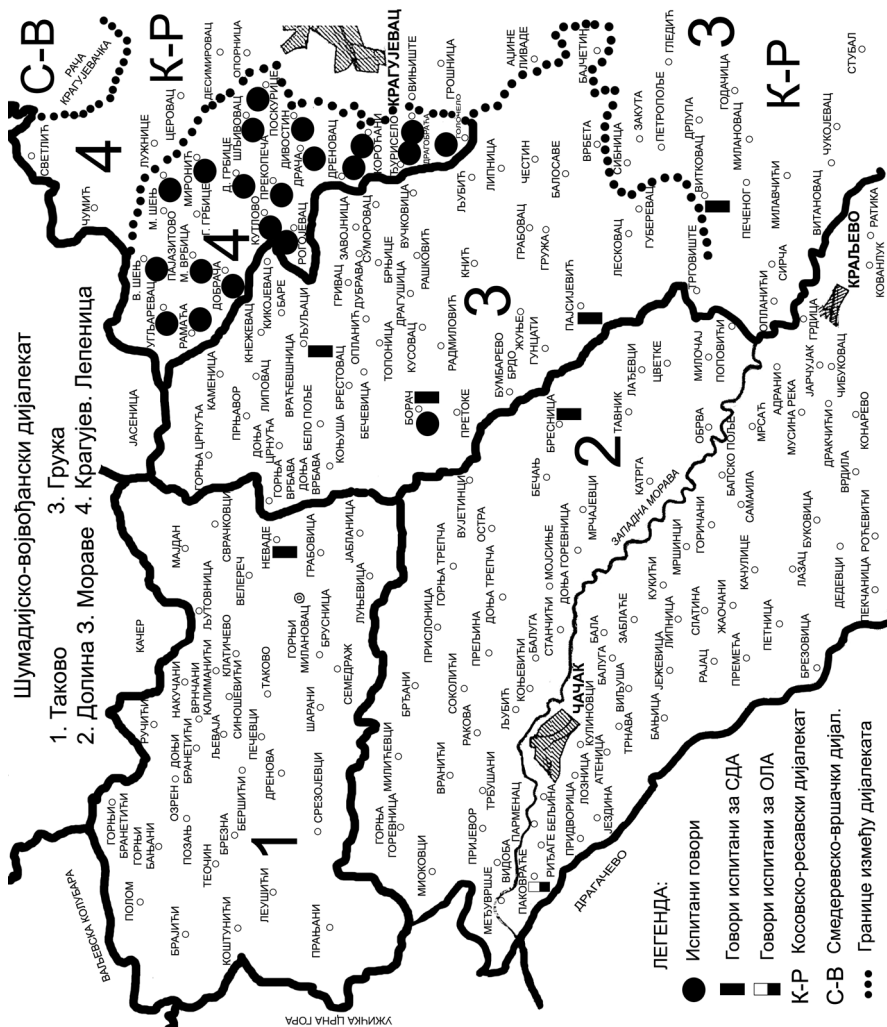
- Испитани говори
- ◐ Делимично испитани говори
- Говори испитани за СДА
- Говори испитани за ОЈА

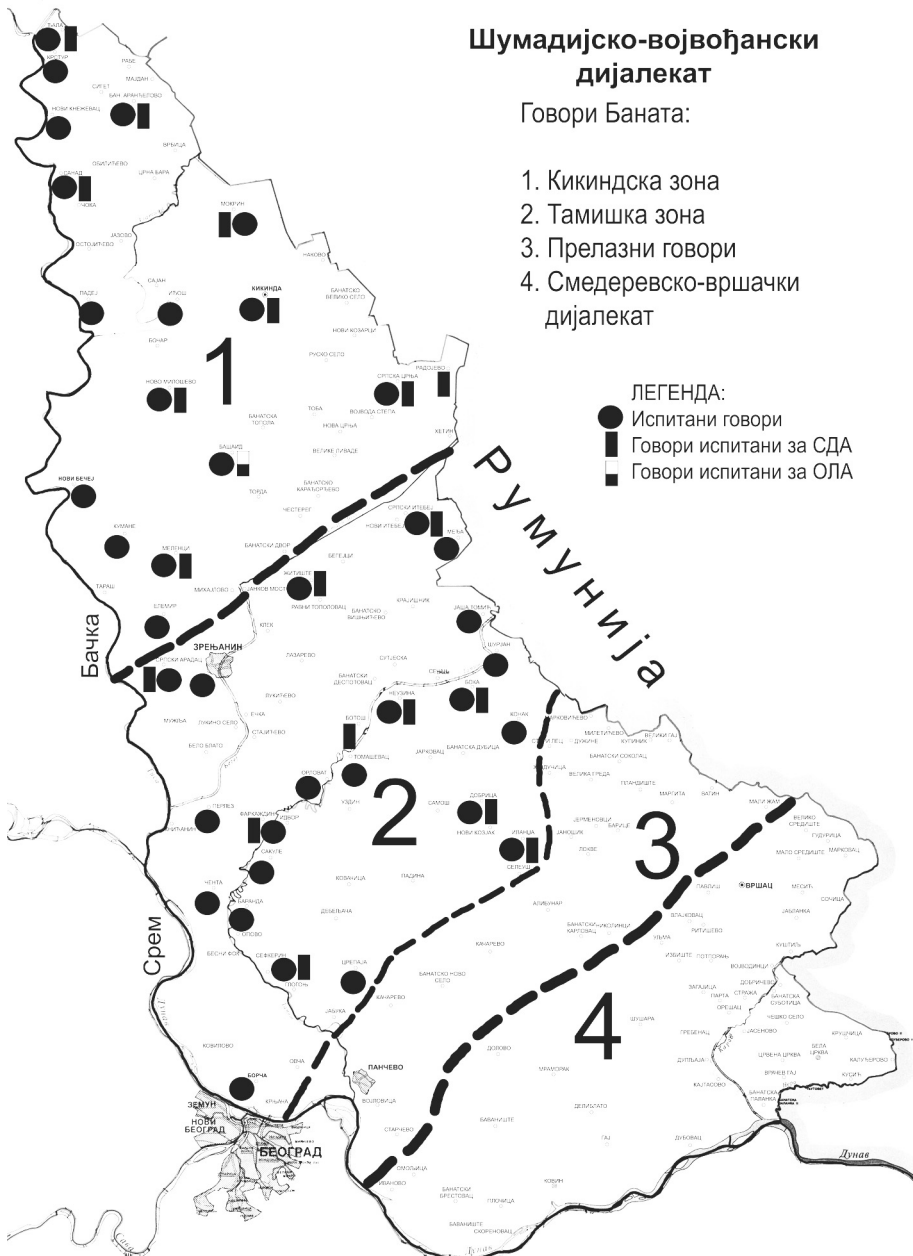

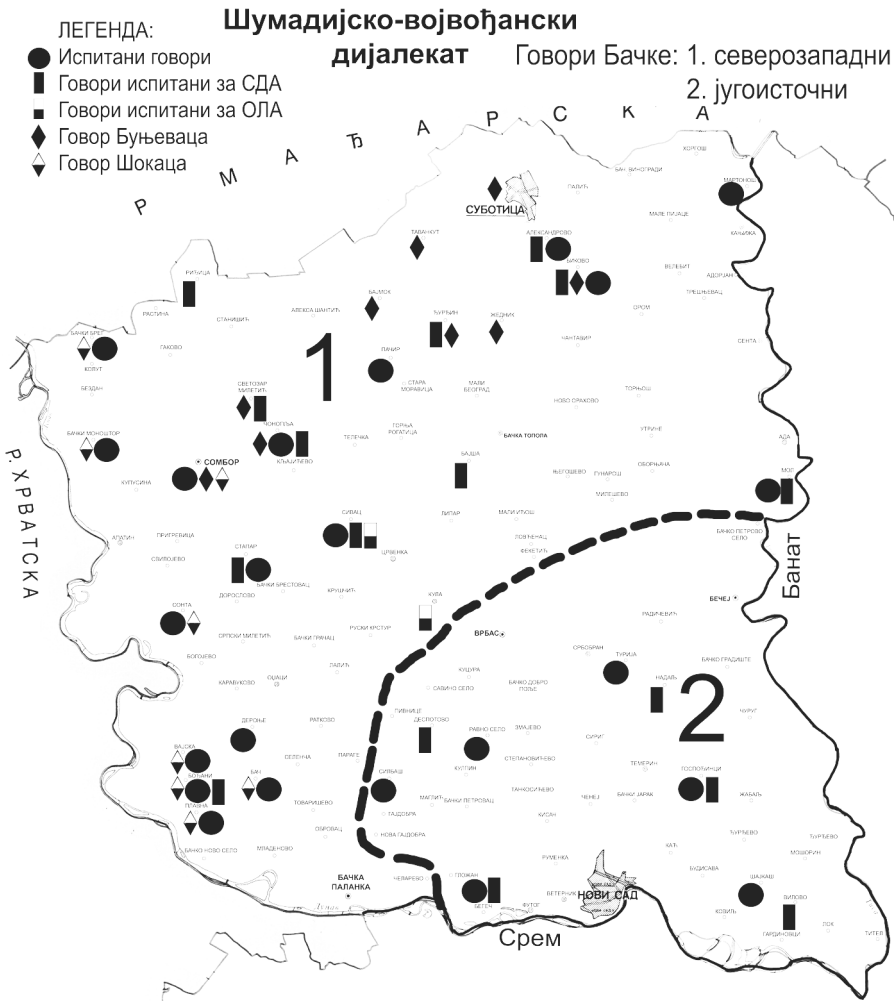

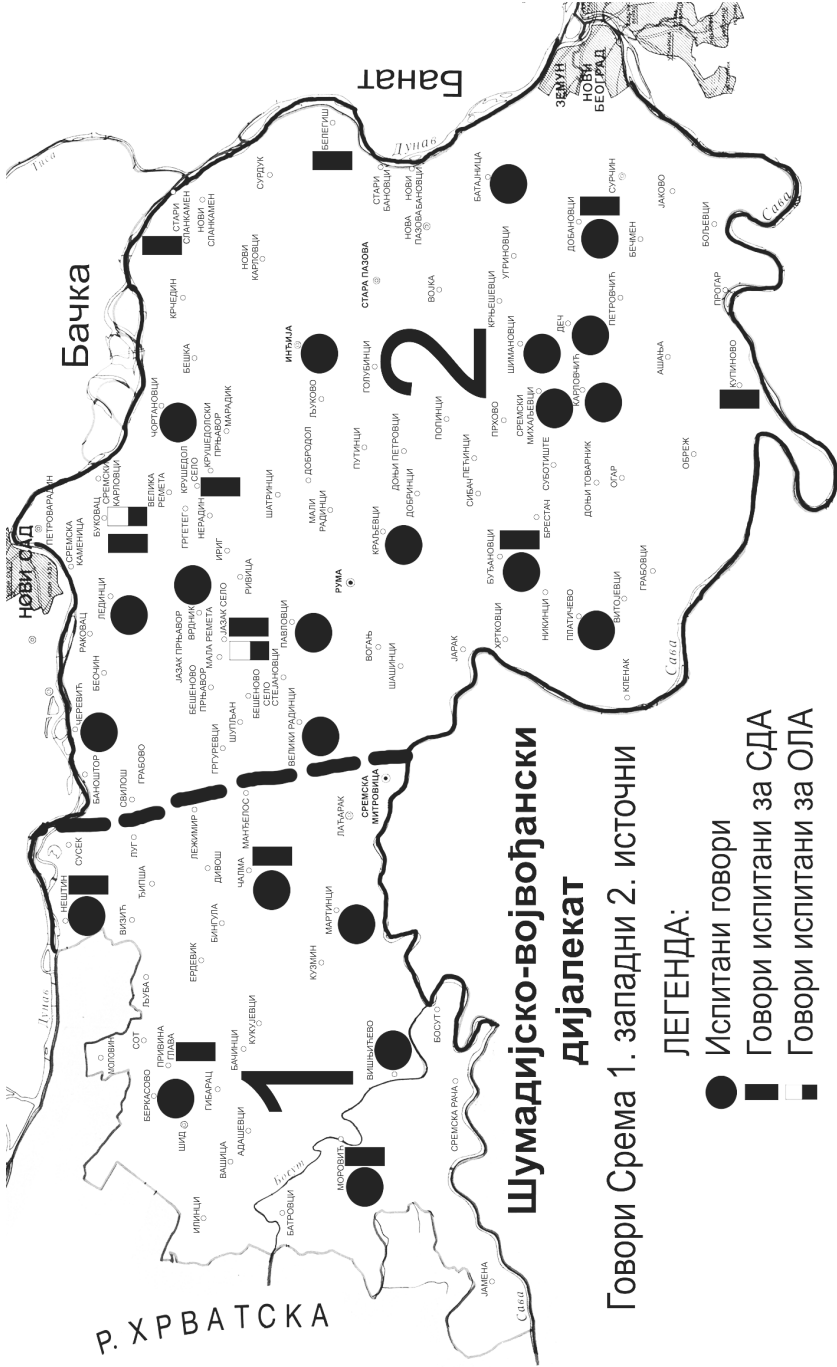

П. ХРВАТСКА

Бачка

Банат

Нови Сад

Говори Срема 1. западни 2. источни

ЛЕГЕНДА:

- Испитани говори
- Говори испитани за СДА
- ▬ Говори испитани за ОЛА

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

ALE	Atlas Linguarum Europae
АНУБиХ	Академија наука и умјетности Босне и Херцеговине
ГЗСВС	Годишњак Задужбине Саре и Васе Стојановић
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду
ЖДПИ	Живот и дело академика Павла Ивића
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику
ЗБМСС	Зборник Матице српске за Славистику
ЗМС	Зборник Матице српске
З-С	Зетско-сјенички дијалекат
ИХ	Источнохерцеговачки дијалекат
ЈФ	Јужнословенски филолог
ОКДА	Обшекарпатский диалектологический атлас
ОЛА	Общеславянский лингвистический атлас
ППЈ	Прилози проучавању језика
САНУ	Српска академија наука и уметности
С-В	Смедеревско-вршачки дијалекат
СДА	Српски дијалектолошки атлас
СДЗБ	Српски дијалектолошки зборник
СЕЗБ	Српски етнографски зборник
СКА	Српска краљевска академија
ЦАНУ	Црногорска академија наука и умјетности
ФНРЈ	Федеративна Народна Републик Југославија
Х-К	Херцеговачко-крајишки дијалекат
Ш-В	Шумадијско-војвођански дијалекат

Литература о Ш-В дијалекту

- Бошњакковић 1985: Бошњакковић, Жарко, *Дијалекатски текстови из Срема и Баната*, ППЈ, 21, 153–164.
- Бошњакковић 2000: Бошњакковић, Жарко, *О йонављању реченичних конструкцијенаја*, ЗБМСФЛ, XLIII, 65–72 (углавном на грађи из Срема).
- Бошњакковић и Вареника 2008: Бошњакковић, Жарко, Вареника, Светлана, *Најомене о морфосинтаксичким особинама српској говора села Рудне у Румунији*, Српски језик, XIII/1–2, 261–279.
- Бошњакковић и Вареника 2008а: Бошњакковић, Жарко, Вареника, Светлана, *Прозодијске особине говора села Рудне (Румунија)*, ЗБМСС, 74, 219–231.

- Бошњаковић и Радовановић 2009: Бошњаковић, Жарко, Радовановић, Драгана, *Фонетске варијације у њовору избеглица у Новом Саду*, у: *Говор Новог Сада*, св. 1: Фонетске особине. Едиција: Лингвистичке свеске VIII, Нови Сад, 310–338.
- Вујичић 1973: Вујичић, Стојан, Д., *Почеци њроучавања њовора Срба у Мађарској*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 3, Београд, 119–129.
- Вукићевић 1995: Вукићевић, Милосав, *Говор Крајујевачке Лејенице*, Приштина.
- Годић 1975: Годић, Светлана, *Акцентај именица у Ковилу (Шајкашка)*, ППЈ, 11, 139–162.
- Драгин 2000: Драгин, Гордана, *Линвојеоѡрафски ѡрејлег ѡслеакцентајских дужина у Војводини*, ЈФ, LVI, 357–378.
- Драгин 2006: Драгин, Гордана, *Балканизми у банајским ѡворима шумадијско-војвођанско дијалекта на ѡериијорији СЦГ и Румуније*, Проблеми словенске филологије, Тiмiшоара, 49–58.
- Ивић 1949–50: Ивић, Павле, *О ѡворима Банаја*, ЈФ, XVIII, 141–156.
- Ивић 1956а: Ивић, Павле, *Једна доскора неѡзнаја ѡруја шѡокавских ѡвора: ѡвори са незамењеним јаѡом*, ГФФНС, I, 146–160.
- Ивић 1959: Ивић, Павле, *Извешај о дијалектѡлошкој екскурзији ѡо ужој Србији окѡбра 1959*, ГФФНС, IV, 397–400.
- Ивић 1966: Ивић, Павле, *О срѡском ѡвору у селу Ловри*, *Studia Slavica*, Tomus XII, Budapest, 191–201.
- Ивић 1978: Ивић, Павле, *Белешке о биоѡрачѡком ѡвору*, СДЗб, XXIV, 125–176.
- Ивић 1990: Ивић, Павле, *Балканизми у насјајању у срѡским ѡворима Банаја*, у: *О језику некадашњем и садашњем*, Бигз–Јединство, Београд–Приштина, 189–198.
- Ивић 1991: Ивић, Павле, *Две акцентѡлошке новостѡи из Срема*, у: *Из срѡскохрвајске дијалектѡлоѡије. Изабрани ојледи III*, Ниш, 275–292.
- Ивић, Бошњаковић и Драгин 1994: Ивић, Павле, Бошњаковић, Жарко, Драгин, Гордана, *Банајски ѡвори шумадијско-војвођанској дијалекта*, *Прва књиа: Увод и Фонетизам*, СДЗб, XL, 419.
- Ивић 1994а: Ивић, Павле, *О срѡском ѡвору у Бајањи*, ЈФ, L, 33–49.
- Ивић 1994б: Ивић, Павле, *Шѡокавски ѡвори у Мађарској*, *Задужбина 27*, 12.
- Ивић, Бошњаковић и Драгин 1997: Ивић, Павле, Бошњаковић, Жарко, Драгин, Гордана, *Банајски ѡвори шумадијско-војвођанској дијалекта*, *Друја књиа: Морфѡлѡија, Синѡакса, Закључци, Текстѡви*, СДЗб, XLIII, 585.

- Јерковић 1992: Јерковић, Јован, *Српски јовор Бечеја*, ЗбМФСЛ, XXXV/2, 89–98.
- Јерковић 2004: Јерковић, Јован, *Прилој реконструкцији српских народних јовора у Будиму и Пешићи јочетиком XIX века*, ЖДПИ, Зборник радова са Трећег међународног научног скупа Живот и дело академика Павла Ивића, Суботица – Нови Сад – Београд, 669–679.
- Марковић 1936: Марковић, Светозар, *Српски језик у румунском делу Баната*, Живот, Темишвар, децембар, 1–3.
- Милетић 1940: Милетић, Бранко *Белешке о банатском јовору*, ГЗСВС, Београд, VII, 17–36.
- Московљевић 1921: Московљевић, Милош, *Неколико речи о београдском јовору*, Белићев зборник, Београд, 132–139.
- Московљевић 1928: Московљевић, Милош, *Акцентнајски систем јоцерској јовора*, VIII + 110.
- Московљевић 1929: Московљевић, Милош, *Данашња јраница између екавској и јекавској изјовора у Србији*, Прилози за књижевност, историју и фолклор, IX, Београд, 109–122.
- Московљевић 1937: Московљевић, Милош, *Извештај* [о путовању ради проучавања икавских трагова у северној Србији и Срему], ГЗСВС, IV, Београд, 25–29.
- Московљевић 1937а: Московљевић, Милош, *Извештај* [о путовању ради проучавања икавских трагова у Србији и Срему], ГЗСВС, VI, Београд, 40–41.
- Московљевић 1941: Московљевић, Милош, *Извештај о испитивању јовора средњеј и јужној Баната*, ГЗСВС за 1940, Београд, 57–60.
- Московљевић 1963–1964: Московљевић, Милош, *Икавски јовор у СР Србији*, ЈФ, XXVI/1–2, 471–509.
- Недељков 1984: Недељков, Љиљана, *Прозодијске особине јовора села Каћа*, СДЗБ, XXX, 267–356.
- Недељков 1989: Nedeljkov, Ljiljana, *Intonacione razlike između Srpskih akcentata Đure Daničića i bačkog ekavskog govora*, u: Zbornik radova: Sarajevo, od 17. do 19. novembra 1987. godine / Deseta konferencija Međunarodne komisije za fonetiku i fonologiju slovenskih jezika (ur. Asim Peco), Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 67–71.
- Николић 1958: Николић, Берислав, *Данашњи шршићки јовор*, ЈФ, XXIII, 263–274.
- Николић 1963: Николић, Берислав, *Глатолски акцентнај у мачванском јовору*, ЗбМФСЛ, VI, 129–137.

- Николић 1964: Николић, Берислав, *Сремски ѿговор*, СДЗб, XIV, 201–412 (с картом).
- Николић 1966: Николић, Берислав, *Мачвански ѿговор*, СДЗб, XVI, 179–313 (с картом).
- Николић 1966а: Николић, Берислав, *Главније акценайске особине у ѿвору Ваљевске Колубаре*, ЗбМСФЛ, IX, 77–95.
- Николић 1969: Николић, Берислав, *Колубарски ѿговор*, СДЗб, XVIII, 1–71.
- Николић 1970: Николић, Берислав, *Основи млађе новошћокавске акценѿуације*, Библиотека Јужнословенског филолога, НС, књ. 1, Београд, 122.
- М. Николић 1993: Николић, Мирослав, *Неке особине српској ѿвора у Чиѿу код Будимѿешѿе*, ЈФ, XLIX, 137–153.
- Петровић 1982: Петровић, Драгољуб, *О ѿроблему јайѿовских ѿвора у северној Србији*, ЗбМСФЛ, XXV/2, 113–128.
- Петровић 1999: Петровић, Драгољуб, *Најомене о ѿвору Качера*, ЗбМСФЛ, XLII, 383–398.
- Петровић и Гудурић 2008: Петровић, Драгољуб и Гудурић, Снежана, *Неоакуѿи на северном ѿдножју Рудника*, Зборник института за српски језик САНУ I, Београд, 419–428.
- М. Петровић 2005: Петровић, Мирјана, *Основне фонейске особине ѿвора рађевској села Бела Црква*, ППЈ, 36, 267–292.
- Н. Петровић 1979: Петровић, Наталија, *Главније фонейске особине неких српских ѿвора у Мађарској*, ППЈ, 15, 71–99.
- Поповић 1950: Поповић, Иван, Ивић, Павле, *О ѿворима Срема*, Гласник САНУ II, Београд, 133–134.
- Поповић 1952: Поповић, Иван, *О најновијим исѿиѿивањима војвођанској дијалекѿа*, ЗМС, Серија друштвених наука 3, Нови Сад, 103–107.
- Поповић 1952а: Поповић, Иван, *Треће лице множине ѿрезениѿа у војвођанским ѿворима*, ЗМС, Серија друштвених наука 4, Нови Сад, 114–128.
- Поповић 1956: Popović, Ivan, *Stand und Aufgaben der Erforschung der Vojvodina-Mundarten, Die Welt der Slaven I*, 148–158.
- Поповић 1968: Поповић, Иван, *Говор Госѿођинаца у свејлосѿи бачких ѿвора као целине*, Посебна издања САНУ, CDXXXV, Одељење литературе и језика, САНУ, књ. 21, Београд, 248.
- Радан 2005: Радан, др Миља, *Значај Досѿејевој књижевној дела за ѿрочавање банајских Срба*, Romanoslavica, XL, Bukaresti, 103–108.
- Радовановић 2006: Радовановић, Драгана, *Морфолошке особеносѿи ѿвора средње Колубаре*, СДЗб, LIII, 189–374.

- Радовановић 2006а: Радовановић, Драгана, *Насијавак -и у јенишвиу мно-
жине именица у Ш-В дијалектѹ*, ЗбМСФЛ, XLIX/2, 289–304.
- Радовановић 2007: Радовановић, Драгана, *Преношење акцената на ѿ-
клийику у ѿвору Ваљевске Колубаре*, Шездесет година Института за
српски језик САНУ, Зборник радова II, Београд, 147–168.
- Радовановић 2007а: Радовановић, Драгана, *Вокалски сисѹем ѿвора Сре-
ње Колубаре*, ЗбМСФЛ, L, 732–745.
- Ракић 1997: Rakić, Sofija *Izveštaj o dijalektološkom istraživanju govora Ba-
tanje*, Studia Slavica Hungaricae, 42, Budapest, 89–98.
- Ракић 1998: Rakić, Sofija, *O govoru Deske*, Studia Slavica Hungaricae, 43,
Budapest, 23–38.
- Реметић 1980: Реметић, Слободан, *Пишање икавизама шумадијско-војво-
ђанској дијалектѹ у свјетлу ѿѿврге фонолошкој јаша у неким срби-
јанским ѿворима*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 10, Бео-
град, 103–108.
- Реметић 1981: Реметић, Слободан, *О незамењеном јашу и икавизмама у
ѿворима северозападне Србије*, СДЗб, XXVII, 105 (са картом).
- Реметић 1984–1985: Реметић, Слободан, *Генишви множине именица у ѿ-
ворима централне Шумадије*, ЗбМСФЛ, XXVII–XXVIII, 655–663.
- Реметић 1985: Реметић, Слободан, *Говори централне Шумадије*, СДЗб,
XXXI, 555.
- Секереш 1963: Секереш, Стјепан *Говор осјечких Срба*, ЗбМСФЛ, VI, 139–
148.
- Секереш 1964: Секереш, Стјепан, *Говор даљских Срба*, ЗбМСФЛ, VII,
141–152.
- Секулић 1981: Секулић, Невенка, *Збирка дијалектѿолошких ѿексѿова из
Војводине*, СДЗб, XXVII, 107–306.
- Сикимић 1994: Сикимић, Биљана, *Проучавање језика Срба у Румунији*,
Темишварски зборник 1, Нови Сад, 229–232.
- Симић 1973: Симић, Радоје, *Пишање ѿорекла и еволуције дијалекаѹа се-
верне Србије у свјетлу особина левачкој ѿвора*, Прилози за књижев-
ност и језик, историју и фолклор, 39/1–2, 73–87.
- Симић 1980: Симић, Радоје, *Скица за дијалектѿолошку картѹ северне Ср-
бије*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 31, Београд, 93–136.
- Станишић 1998: Станишић, Вања, *Неколико дијалекаѹских ѿексѿова из
Крајѿјевачке Лейенице*, Српски језик, Београд, III/1–2, 535–549.
- Стевовић 1969: Стевовић, Игрутин, *Шумадијски ѿвор у Грузи с освр-
ѿом на акценѿе*, СДЗб, XVIII, 401–435.

- Степановић 1994: Степановић, Предраг, *Говори Срба и Хрватиа у Мађарској. Шиокавско наречје*, 165.
- Степановић 2000: Степановић, Предраг, *Говори Срба у Мађарској*, Самоуправа Срба у Мађарској, Будимпешта.
- Степановић 2000а: Степановић, Предраг, *Ијекавски елементи у екавским њворима Срба у Мађарској*, ЈФ, LVI/3–4, 1103–1109.
- Степановић 2003: Степановић, Предраг, *О њворима Срба у Мађарској*, Друштвене науке о Србима у Мађарској, Будимпешта, 223–232.
- Хирт 1903: Hirt, H., *Der ikavische Dialekt im Königreich Serbien*, Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Phil.-hist. Classe CXLVI, Abh., 1–56.
- Шпис 1991: Шпис, Марија, *Фонолошки опис њвора Параиа*, СДЗБ, XXXVII, 589–620.

Остала литератѹра

- Белић 1905: Белић, Александар, И., *Диалектологическая карта сербско-го языка*, Санктпетербургъ, 1–59 (с картом).
- Белић 1908: Белић, Александар, *О српским или хрватским дијалектима*, Глас СКА, LXXVIII, Београд, 60–164.
- Белић 1929: Белић Александар, *Шиокавски дијалекти*, у: Проф. Ст. Станојевић, *Народна енциклопедија српско-хрватско-словеначка*, књ. IV, Београд, 1064–1077.
- Богдановић 2007: Богдановић, Недељко, *Досадашња ѡроучавања ѡвора јѹоистѹочне Србије*, Годишњак за српски језик и књижевност, XIV/7, Ниш, 95–102.
- Богдановић 2008: Богдановић, Недељко, *Српски дијалекти и књижевно-језичка норма*, у: Српски језик и друштвена кретања, књ. I, Зборник радова са научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу од 31. 11. до 1. 11. 2006. године, Крагујевац, 47–50.
- Бошњакковић 2008: Бошњакковић, Жарко, *Фонетске особине ѡвора истѹочне Шумадије*, СДЗБ, LV, 321.
- Брозовић и Ивић 1988: Brozović, Dalibor, Ivić, Pavle, *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Izvadak iz II izdanja Enciklopedije Jugoslavije, Zagreb, V+XI +1–119.
- Драгић 1921: Драгић, Михаило, *Гружа*, СЕЗБ, XXI, Насеља 10, 149–382.
- Дробњаковић 1923: Дробњаковић, Боривоје М., *Јасеница. Анѹроѹоѹеоѹрафска исѹиѹивања*, СЕЗБ, XXV, 191–376, 397–435.

- Дробњаковић 1925: Дробњаковић, Боривоје М., *Смедеревско Подунавље и Јасеница. Антропoгeографска испитивања*, СЕЗб, XXXIV, 197–383 (са картом).
- Ердељановић 1951: Ердељановић, Јован, *Етнолошка грађа о Шумадинцима*, СЕЗб, LXIV, VII + 1 + 203, Четврто одељење расправе и грађа 2 (О говору, стр. 99–100).
- Ивић 1956: Павле, Ивић, *Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и шиокавско наречје*, Нови Сад, 216 (са картом).
- Ивић 1958: Ivić, Pavle, *Die serbokroatischen Dialekte. Ihre Struktur und Entwicklung, Erster Band, Allgemeines und die štokavische Dialektgruppe*, Mouton & Co., 1958, 'S-Gravenhage, The Netherlands, 325.
- Ивић 1984: Ивић, Павле, *Осврћ на лингвистичке методе досадашњих истраживања црногорских народних говора*, у: Црногорски говори. Резултати досадашњих испитивања и даљи рад на њиховом проучавању, ЦАНУ, Научни скупови, књ. 12. Одјељење умјетности, књ. 3, Титоград, 31–7.
- Ивић 1988: Ивић, Павле, *Дијалектолошка испитивања српских говора Косова и Метохије*, Зборник округлог стола о научном истраживању Косова. Научни скупови Српске академије наука и уметности, књ. XLII, Београд, 115–119.
- Ивић 1994: Ивић, Павле, *Српскохрватски дијалекти, Њихова сирруктура и развој. Прва књига: Ошћа разматрања и шиокавско наречје*. Целокупна дела Павла Ивића III. Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад, 319 (са картом).
- Ивић 1998: Ивић, Павле, *Српски дијалекти и њихова класификација I*, ЗбМСФЛ, XLI/2, 113–132.
- Ивић 2000: Ивић, Павле, *Српски дијалекти и њихова класификација II*, ЗбМСФЛ, XLII, 303–354.
- Ивић 2001: Ивић, Павле, *Дијалектологија српскохрватског језика*, Нови Сад, 313 (са картом).
- Ивић 2001а: Ивић, Павле, *Српски дијалекти и њихова класификација III*, ЗбМСФЛ, XLIV/1–2, 175–209.
- Илић 1903: Радомир, Илић, *О љубићским селима*, СЕЗб, V, Насеља, 2, 5–88.
- Милићевић 1876: Милићевић, Милан М., *Кнежевина Србија*, Београд, I–XXIV + 643.
- Милојевић 1913: Милојевић, Боривоје, *Рађевина и Јагар. Антропoгeографска испитивања*, СЕЗб, XX, Насеља 9, 635–815.
- Московљевић 1938: Московљевић, Милош, *Дијалектолошка карта Војводине*, Гласник Југословенског професорског друштва, XVIII, 1044–1074.

- Николић, Р. 1903: Николић, Риста Т., *Околина Београда*, СЕЗб V, Насеља 2, 901–1104.
- Николић 1968: Николић, Берислав, *Тришћки ѿвор*, СДЗб, XVII, 371–472.
- Окука 2008: Окука, Милош, *Srpski dijalekti*, Prosvjeta, Zagreb, 320.
- Павловић 1907: Павловић, Љубомир, *Колубара и Подјорина. Анѿројѿеоѿрафска ѿромаѿрања*, СЕЗб, VIII; Насеља српских земаља 4, 345–1085.
- Павловић 1912: Павловић, Љубомир, *Анѿројѿеоѿрафија Ваљевске Тамнаве*, СЕЗб, XVIII, Насеља, 8, 381–707.
- Петровић 1949: Петар, Петровић Ж., *Шумагиска Колубара*, СЕЗб, LIX, 1–275 + табеле I–XVIII + карта.
- Пецо 1978: Пецо, Асим, *Прељед срѿскохрвајских дијалекаѿи*, Београд, 202.
- Радивојевић 1910: Радивојевић, Т., *Лејеница. Анѿројѿеоѿрафска исѿиѿивања*, СЕЗб, XV, 1–384.
- Радивојевић 1930: Радивојевић, Т., *Насеља у Лејеници*, СЕЗб, XLVII *Насеља и порекло становништва* 27.
- Ракић 1905: Ракић, Милоје Т., *Качер: Анѿројѿеоѿрафска ѿроучавања*, СЕЗб, VI, Насеља српских земаља, 3, 734–864.
- Реметић и Драгичевић 2001: Реметић, Слободан, Драгичевић, Милан, *Срѿска дијалекѿолоѿија на ѿочейку XXI века*, Зборник радова са научног скупа: Филозофско-филолошке науке на почетку 21. вијека, Научни скупови, књ. 2, Бања Лука, 143–158.
- Сикимић и Бјелетић 1994: Сикимић, Биљана, Бјелетић, Марта, *Библиоѿрафија радова о језику Срба у Румунији*, Темишварски зборник 1, Нови Сад, 233–237.
- Тешић 1978: Тешић, Милосав, *Фонейске особине ѿвора азбуковачкоѿ села Узовнице*, ЈФ, XXXIV, 169–191.
- Ћупић 1996: Ћупић, Драго, *Дијалекѿи*, у : Српски језик на крају века, Београд, 159–170.
- Филиповић 1960 : Филиповић, Миленко, *Таково*, СЕЗб, LXXV, Насеља 37, 1–317.
- ФО: *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opštėslovenskim lingvističkim atlasom*, Posebna izdanja ANUBiH, LV, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 9, Sarajevo, 828 + карта.

Резюме

Жарко Бошнякович и Драгана Радованович

СТЕПЕНЬ ИССЛЕДОВАННОСТИ
ШУМАДИЙСКО-ВОЕВОДИНСКОГО ДИАЛЕКТА

Авторы в настоящей работе указывают на недостаточную исследованность народных говоров шумадийско-воеводинского диалекта методами традиционной и урбанистской диалектологии.

В работе картографически представлены области, в которых исследования закончены (они предназначены для нужд монографических описаний, Сербского диалектологического атласа и Общеславянского лингвистического атласа). Одновременно выдвинуты географические и административные пункты с инвентарем деревень, которые должны быть подвергнуты исследованию. Карты показали, что воеводинской поддиалект исследован полностью, при наличии густой сети пунктов. Исходя из того, что говоры Бачки и Срема исследовались лет пятьдесят тому назад, а материал банатских говоров зарегистрирован примерно в то же самое время, а опубликован только в последние годы XX века, следовало бы установить направления в развитии данных говоров, а также наступившие изменения. Однако, этнографические и языковые пункты на территории шумадийско-воеводинского диалекта не исследованы в подходящей степени. До сих пор исследованы говоры части Мачвы, Шумадийской Колубары, Крагуевацкой Лепеницы и Грузи. Спорадическая исследованность налицо в Качере, Валевацкой Колубаре, Поцерине и в окрестностях Белграда. Неисследованными остались говоры Ядара, Раджевины, Валевацкой Подгорини, Посавотамнавы, Тамнавы, Таково, а также часть говоров между Драгачевом и Грузей.